
Рецензія

на монографію А.А. Коробченко. Товариство дослідників природи при Харківському університеті (1869–1930): монографія – К.: Талком, 2015. – 406 с.

Одним із стратегічних завдань реформування української науки є оптимальне поєднання класичної спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки. Особливий інтерес у цьому контексті представляє період другої половини XIX ст. – першої третини XX ст., коли широко розгорнули свою діяльність при університетах України такі прогресивні форми організації науки, як наукові товариства, що відіграли визначальну роль в консолідації наукових сил усієї України.

У зв'язку з цим, вважаємо, що рецензована монографія А.А. Коробченко присвячена актуальній за сучасних умов темі, безпосередньо пов'язаній із висвітленням наукової та культурно-просвітницької діяльності Товариства дослідників природи при Харківському університеті, яке було створене у 1869 р. і понад 60 років присвятило себе служінню Україні.

У роботі А.А. Коробченко на основі ретельного і водночас критичного аналізу широкого кола джерел висвітлено історію виникнення даного Товариства та основні етапи його розвитку. Проаналізовано, систематизовано й узагальнено основні напрями, зміст і форми наукової діяльності цієї організації, участь в популяризації наукових знань, висвітлено соціокультурне значення діяльності Товариства. Оцінена роль Товариства в розвитку природничих наук наприкінці XIX – в першій третині XX століття.

Монографія складається з передмови, чотирьох розділів, що поділені на п'ятнадцять підрозділів, висновків та списку використаних джерел і літератури. Структура основної частини роботи, обумовлена її метою, завданнями та характером наукового пошуку, дозволила повною мірою розкрити предмет дослідження.

Позитивною рисою монографії є ґрунтовний аналіз передумов виникнення товариств дослідників природи при університетах України наприкінці 60-х років XIX ст., який подається у першому розділі монографії. Авторка переконливо довела, що поява у другій половині XIX ст. товариств дослідників природи при університетах, в тому числі Товариства дослідників природи при Харківському університеті була зумовлена соціально-економічними й суспільно-політичними умовами. Також цьому сприяв досвід зарубіжної й вітчизняної прогресивної науки, розвиток природознавства, поява еволюційної теорії Ч. Дарвіна, рівень самосвідомості провідної вітчизняної інтелігенції. Діяльність товариств, практична реалізація наукових ідей залежала від суспільно-політичної ситуації, в якій доводилось працювати. Лейтмотивом діяльності товариств дослідників природи стало проведення широкого кола наукових

досліджень з різних галузей наук і поширення цих знань серед населення.

Змістовністю відзначається другий розділ монографії. В ньому визначаються особливості формування і розвитку Товариства дослідників природи при Харківському університеті, розглядаються взаємовідносини Товариства з органами місцевого самоврядування, державними і громадськими науковими структурами, здійснюється організаційно-структурний аналіз Товариства, визначаються етапи його діяльності, з'ясовується роль Товариства в організації науки в Україні, розкриваються його міжнародні зв'язки, а також зміст і структура видавничої діяльності. Авторка підкреслила, що діяльність цього Товариства відзначалась багатогранністю, широкомасштабністю, була пронизана високими науковими ідеями і демократичними тенденціями.

Третій розділ монографії присвячений висвітленню основних напрямів наукової діяльності Товариства дослідників природи при Харківському університеті. На високому науковому рівні авторка проаналізувала ботанічні, зоологічні, геологічні та географічні дослідження, що здійснювались визначними українськими природознавцями. Вказано, що праці учених-членів Товариства різні за своїм характером, обсягом, але всі вони є надзвичайно важливими в науковому плані.

В останньому розділі А.А. Коробченко доводить, що Товариство дослідників природи при Харківському університеті виступало не тільки в ролі колективного суб'єкту наукової діяльності, чий завдання – виробництво, відтворення і трансляція наукового знання, а й виконувало соціальну функцію. Товариство було одним із каналів забезпечення взаємозв'язку науки і суспільства. Воно виступало як певний соціальний інститут, який передбачав ведення активної комунікаційної діяльності як у середині Товариства, так і за його межами. Крім того, на високому рівні здійснювалась підготовка майбутніх поколінь учених, що свідчило про ще одну рису Товариства як соціального інституту й феномену в системі науки.

Вартісним є те, що в монографії вперше наводяться маловідома інформація про Товариство, уточнюються і конкретизуються оцінки і висновки, які стосуються окремих сторін його діяльності. В джерелознавчому плані важливим є включення в науковий обіг значної кількості нових матеріалів з різних архівів України та близького зарубіжжя, а також в новому погляді на відомі або маловідомі науковій спільноті опубліковані джерела. Це багато в чому дозволило висловити нові теоретичні ідеї і висновки.

Фактично, монографія А.А. Коробченко є вдалою спробою здійснити цілісний історико-науковий аналіз діяльності Товариства дослідників природи при Харківському університеті.

Таким чином, рецензована монографія А.А. Коробченко «Товариство

дослідників природи при Харківському університеті (1869–1930)» є цілісним, ґрунтовним науковим дослідженням. Книга стане у нагоді викладачам і науковцям в процесі написання спеціальних і узагальнюючих праць з історії науки, зокрема природознавства, навчальних посібників, розробки лекційних курсів, спецкурсів та спецсеінарів з даної тематики у вищих навчальних закладах, в лекційній пропаганді тощо. Зібрані та узагальнені в роботі матеріали сприятимуть доповненню й збагаченню історії науки, збереженню та передачі досвіду минулого з перспективою застосування у науковій практиці.

В.М. Гамалія,

доктор історичних наук, професор